

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ДОЗВІЛЛЯ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті подано основні характеристики та якості дитини дошкільного віку як особистості. Визначаються сутність дозвілля та дозвіллевої діяльності. Аналізуються рівні дозвіллевого середовища дитини. Таким чином, обґрунтовується соціокультурне значення дозвілля у формуванні та розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Ключові слова: дитина, особистість, дошкільний вік, дозвілля, дитяче дозвілля, дозвіллева діяльність.

В данной статье даются основные характеристики и качества ребенка дошкольного возраста как личности. Определяются суть досуга и досуговой деятельности. Анализируются уровни досуговой среды ребенка. Таким образом, обосновывается социкультурное значение досуга в формировании и развитии личности ребенка дошкольного возраста.

Ключевые слова: ребенок, личность, дошкольный возраст, досуг, детский досуг, досуговая деятельность.

This article has main characteristics and qualities of preschool age child. Defines the essence of recreation and recreational activities. The article analyzes levels of child's recreational environment. Thereby, it explains social and cultural meaning of recreation in development of preschool child's personality.

Key words: child, personality, preschool age, recreation, child's recreation, recreational activities.

Постановка проблеми. Сучасне соціокультурне життя українського суспільства характеризується рядом негативних процесів: втратою духовно-моральних цінностей, відчуженням дітей від культури і мистецтва, зменшенням фінансової забезпеченості установ культури та сучасних культурно-дозвіллевих центрів, відсутністю конкретної державної політики щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей. Водночас, спостерігається високий рівень комерціалізації дитячого дозвілля: безліч комерційних дозвіллевих установ та клубів як для всебічного розвитку дитини, так і за інтересами; мережі так званих «зон дитячого відпочинку»; платні дитячі секції та гуртки.

Усі ці чинники погіршують становище такої важливої складової частини дитячого життя як дозвілля, позбавляючи наших дітей повноцінного дитинства.

Феномен дозвілля є предметом традиційних міждисциплінарних досліджень, виконаних у межах теорії гуманітарного знання (соціології, психології, педагогіки, філософії та культурології). Між тим, у теорії і практиці української соціології, проблема дозвілля дітей є однією з найменш досліджених.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні засади дослідження даної проблеми становлять наукові доробки вчених різних галузей науки. Так, соціокультурне значення дозвілля висвітлили у своїх працях В. Й. Бочелюк, А. Д. Жарков, Т. І. Ковальчук, О. В. Понукаліна, А. В. Сасихов, І. П. Сидор та інші; вплив соціокультурного середовища на розвиток дитини – Е. Н. Гусинський, Є. О. Флерина, Р. М. Чумічева та інші; сутність і специфіку дитячого дозвілля – І. І. Бойчев, Н. В. Кочубей, А. В. Первушина, О. М. Хахлова, Т. І. Черніговець та ін.; культурно-дозвіллеву діяльність дітей – С. М. Гончарук, Кочубей, О. М. Петровський, В. М. Розін, О. Г. Севан та ін.; значення дозвілля в соціалізації дитини – М. Аріарський, Б. Титов, Ю. Клейберг, М. Поплавський та інші.

Мета статі – розкрити соціокультурне значення дозвілля та показати його вплив на формування та розвиток особистості дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу.

Із моменту народження дитина починає свій розвиток як істота соціальна. Джерелом і умовою цього розвитку є суспільне середовище. За допомогою батьків та найближчого оточення, вона

весь час взаємодіє з навколишньою дійсністю. Взаємодія дитини з середовищем, передусім із соціальним оточенням, мікросередовищем, засвоєння культури людства відіграють важливу роль у розвитку та становленні її як особистості.

Саме у дошкільному віці формуються основні якості та характеристики дитини як особистості, налагоджуються зв'язки та відносини, які становлять ядро особистості. У цей період формується стійкий внутрішній світ, форми поведінки, які дають підстави вважати дитину особистістю [4].

У дошкільному віці дитина починає керуватися у своїй поведінці моральними нормами. У неї формуються моральні уявлення та оцінки. З'являється певне ставлення до себе та своїх можливостей. Таким чином, протягом дошкільного віку дитина проходить величезний шлях розвитку – від ототожнення себе з оточуючим середовищем до відкриття свого внутрішнього життя, самосвідомості [4].

До недавнього часу, дозвілля дітей вважалось другорядною складовою їх життя. Характерною особливістю як з боку суспільства, так і сімей з дітьми було хибне ставлення до вільного часу та дозвілля як до чогось неважливого, вторинного, невизначального у житті людини. Глобальні зрушення у свідомості людства, що відбулися у кінці ХХ – на початку ХХІ століття торкнулися і розуміння цінності дозвілля. Виникають наукові концепції вільного часу, розвиваються такі напрями наукового знання як дозвіллезнавство, соціологія вільного часу та педагогіка дозвілля. Саме тому, особливої важливості набуває дозвіллева діяльність дітей, підлітків.

Дозвілля – це особлива сфера соціалізації дітей, у якій природно реалізуються їхні інтереси і потреби, особистісні і соціальні амплуа, розвивається активність, творча ініціатива, здійснюється пошук нових ціннісних орієнтирів шляхом вільного вибору видів діяльності. Дозвілля визначається як особлива сфера життя особи та суспільства, що містить великі можливості для виховання дитини, становлення й розвитку особистості, набуття досвіду вирішення життєвих проблем. У процесі дозвіллевої діяльності формуються ціннісні орієнтації, культурні потреби, смаки, емоційно-вольова сфера дітей та молоді [2].

Дозвіллева діяльність дітей і дорослих – це діяльність, яка створює культурно-дозвіллеве середовище, в якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості, і, завдяки цьому – розвитку суспільства взагалі. Для функціонування культури дозвілля потрібне існування двох необхідних елементів: індивіда з його системою ціннісних потреб, інтересів, орієнтацій, установок та відповідного рівня розвитку соціокультурного середовища, яке забезпечує реалізацію та самореалізацію потенціалу, інтересів та потреб

індивіда. Соціокультурне середовище або збуджує, стимулюючи потенціальну активність індивіда, або пригнічує, стримує, гальмує, відволікає його від самореалізації [3].

Якщо говорити про дозвіллеве середовище дитини, то воно, з одного боку, створюється дорослими для дітей, а з іншого – є результатом діяльності самих дітей. Це два нерозривних процеси. Не можна сказати, що тільки дорослі створюють таке середовище, його також створюють самі діти, спонукаючи дорослих до певних дій.

Розуміння цінності дозвілля для дитини багато у чому зумовлюється близькими людьми, родиною. Позитивний або негативний приклад дорослих може визначити ставлення дитини до вільного часу та вироблення певних форм культурно-дозвіллевої діяльності, спонукати до розуміння його цінності для власного саморозвитку або вироблення згубної звички безцільно проводити власний вільний час.

Кочубей Н. В. виділяє кілька рівнів дозвіллевого середовища дитини. Це мікросередовище сім'ї, мезосередовище дитячого садка або центру дитячої творчості та суспільне макросередовище [3].

Так, у колі сім'ї дитина при звичаються до певних видів відпочинку та проведення дозвілля. Сімейні дозвіллеві практики прив'язані до робочих графіків дорослих, до рівня їх доходів, прагнень і побажань, а також мають певне часове визначення – кожного дня, кожного тижня та кожного року. Кожного дня – це різноманітні заняття з дитиною, що можуть включати читання книжок, відпочинок біля телевізора, прогулянки та активні ігри на свіжому повітрі. Важливим моментом є вимога створення такого середовища, в якому б проявлялись та розкривались різні творчі здібності дитини завдяки вільному вибору тієї чи іншої діяльності. Предметно-просторове середовище має важливе значення для формування особистості дитини, її усебічного розвитку, для створення естетичного і емоційно-психологічного комфорту [3].

Кожного тижня найчастіше мають місце сімейні традиції (спільні поїздки за місто чи у ліс, відвідування різноманітних культурно-дозвіллевих установ та закладів, тощо). У колі сім'ї, де виробляються та підтримуються певні традиції, розповсюджується народна культура, народні звичаї та обряди. Усі ці обряди, традиції, звичаї мають не тільки естетичну, але й моральну, виховну функцію, несуть на собі навантаження певних соціальних регуляторів.

Важливе значення як для розвитку дитини, так і для зміцнення сімейних відносин має спільне проведення відпустки. На жаль, дуже часто значення цього періоду недооцінюють батьки. Адже саме в цей період родина має змогу подорожувати, пізнавати світ, набувати нових вражень та позитивних емоцій, долучатися до прекрасного, тим самим всебічно розвиваючи себе та дитину як особистостей із широким кругозором.

У дозвіллевій діяльності дитини колектив дитячого садка виступає основною ланкою зв'язку

між особистістю і суспільством. Заняття в дитячому колективі здійснюються на більш високому рівні активності, не обмеженому лише ігровою діяльністю. Дитячий садок сприяє опануванню дитиною культурними цінностями, оволодінням навичками й уміннями спілкування як із своїми однолітками, так і з дорослими. Ефективним шляхом всебічного гармонійного розвитку особистості є залучення дошкільників до художньо-естетичної діяльності, яка включає зображувальну (малювання, ліпка, аплікація), музичну (співи, танці), театралізовану (участь у дитячих костюмованих святах, ролі у сценках), художньо-мовну діяльність (декламування віршів, гуморесок). Ці види діяльності виконують функцію позитивно-емоційного збагачення, викликають емоції радості, захоплення, натхнення, витісняють тривожність, напругу, почуття безпорадності [1].

Таким чином, у дитячих колективах задовольняються комунікативні потреби та інтереси дитини в емоційному контакті та співпереживанні, в інформації, в об'єднанні зусиль задля спільних дій. Важливо, щоб учасники дитячих колективів ділилися своїми успіхами з батьками та постійно взаємодіяли між собою.

Говорячи про суспільний рівень дозвіллевого макросередовища, слід зазначити, що це рівень неформальних контактів дитини з оточуючим її світом. У процесі неформального спілкування, в ігровій, розважальній діяльності, діяльності за інтересами у дитини формуються ціннісні орієнтації, моделі поведінки і спілкування, які функціонують у дозвіллевих спільностях і далеко не завжди співпадають із тими, які намагаються прищепити їй сім'я і дитячий садок. Неформальне спілкування з іншими членами суспільства – прекрасне середовище для розвитку дружби, товариськості, психологічної самостійності дітей.

Головна мета цього рівня дозвіллевого середовища – створення умов для творчого, інтелектуального й фізичного розвитку дітей у вільний від занять час, впровадження якісно нових

форм і методів організації дозвіллевої життєдіяльності дітей, задоволення їхніх культурних та духовних потреб. Для цього існують різноманітні гуртки, студії, клуби за інтересами та спортивні секції. Саме, заняття у клубах, гуртках, а також участь у колективних іграх та забавах надає можливість виступити дітям у нових соціальних позиціях і ролях, відмінних від тих, які вони виконують у повсякденній діяльності.

Проте даний рівень найбільш комерціалізований, і тому, на жаль, не усі діти мають змогу відвідувати клуби, гуртки та секції.

Висновки. Таким чином, ми дійшли висновку, що дошкільний вік – це час активної соціалізації дитини, її розвитку та спілкування з дорослими та однолітками, пробудження моральних та естетичних почуттів, входження в культуру.

Діяльність дитини у вільний час спрямована на безпосереднє формування її індивідуальності, тобто на те, що робить її особистістю. Вільний час, як правило, спрямований на розвиток творчих здібностей і задатків, підвищення культурного рівня, на естетичне, моральне та фізичне удосконалення дитини.

Дитяче дозвілля втілює в собі як національні та етнорегіональні, так і сімейні та дитячі традиції (духовні, святкові, художні, ігрові), відтворює світосприйняття дитини, сприяючи реалізації різноманітних потреб особистості (пізнавальних, комунікативних, творчих, естетичних, розважальних, гедоністичних).

Залучаючи дітей до засвоєння соціокультурних цінностей, а також активного відпочинку в дозвільний час, ми таким чином сприяємо повноцінній самореалізації творчих сил і потенцій дітей, пробуджуємо їхню активність, самодіяльність та інтенсивний розвиток індивідуальних здібностей.

Колективні заняття й розваги дітей у години дозвілля, спільне читання, відвідування кіно, театрів, музеїв – все це розширяє кругозір дітей і розвиває в них оптимістичні життєві установки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байер О. Н. Соціокультурная пространственно-предметная среда и ее влияние на художественно-эстетическое развитие ребенка дошкольного возраста [Електронний ресурс] / О. Н. Байер, Н. В. Погрибняк. – Режим доступу : <http://www.ukrdeti.com/firstforum/indexforum.php>.
2. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: [навч. посіб.] / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
3. Кочубей Н. В. Культурно-дозвіллева діяльність дітей у просторі сучасного «дорослого» суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Kis/2012_2/4.pdf.
4. Дитяча психологія : [навчальний посібник] [Електронний ресурс] / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ : Академвидав, 2008. – 432 с. – Режим доступу : http://lib.luguniv.edu.ua/new_doc/01_2012/child_psychology.pdf.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д.філос.н., професор;
Васильев Я. В., д.психол.н., професор.

© Волощук О. Ю., 2013

Дата надходження статті до редакції 23.04.2013 р.

ВОЛОЩУК Ольга Юрївна – аспірант кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: соціологія культури, соціологія дозвілля.